

elcartipàs

ciutat, patrimoni, memòria

núm. 138 / Olot, desembre 2021

Coordinació: Xavier Puigvert • Edició: Ajuntament d'Olot - Cultura i Arxiu Comarcal de la Garrotxa

OPINIÓ / ESCENARI DE CIUTAT CONFINAT

La realitat en el teatre no és interessant. És a dir, perquè una peça teatral tingui un cert interès, s'han de produir girs inesperats en les accions dels personatges que ens menin cap a un fil argumental interessant i que nosaltres, com a espectadors, el visquem en primera persona. Certament, a Olot la pandèmia ha afectat en més o menys mesura les companyies no professionals i la gent de teatre que forma part de col·lectius vinculats al teatre amateur de la nostra ciutat. És difícil fer-ne una anàlisi de què ha suposat tot plegat per al panorama local i determinar-ne l'abast a llarg termini, però de ben segur que el repàs d'algunes de les experiències viscudes podria ser un bon punt de partida per escriure'n una peça de teatre breu. Una obra on la benevolència viral figuraria com a personatge principal, en una gens equitativa distribució escènica.

Hi ha qui ha vist com s'ajornaven *sine die* les participacions en concursos d'altres poblacions, com es cancel·laven actuacions emparaulades i com s'aparcaven, fins i tot a les beceroles, algunes obres teatrals amateurs per la manca d'assaig i per la impossibilitat de fer-ho. Segurament, també hi deu haver exemples de projectes embrionaris que no veuran mai la llum i tancaments de cicles artístics motivats per aquesta pandèmia, però, en tot cas, no crec que s'hagin produït en un volum prou important com per qualificar la situació

de crisi col·lectiva. El que és innegable és l'existència d'una certa frustració pel fet d'haver de desfer el que s'havia teixit prèviament en les estones compartides, en els primers mesos d'un confinament durant el qual el teatre, principalment, i la cultura, en general, han patit de valent i han hagut d'assistir amb impotència al fet de tenir sales tancades, tant per veure com per assajar teatre. Companyies independents s'han hagut de reinventar i buscar alternatives a la carta després de veure com s'ajornaven bolos contractats des de feia mesos. Les escoles artístiques i els formadors individuals han hagut d'ajornar o suspendre classes presencials, davant la impossibilitat d'assistència dels alumnes en recintes tancats.

De tota manera, la gent "teatrera" i sobretot en el camp amateur –que per portar la paraula *amateur* no deixa de ser teatre– es mou per la il·lusió, i aquesta podríem dir que actua com el motor principal per generar vincles entre les persones. No oblidem que si alguna cosa caracteritza el teatre no professional de la ciutat és el record inesborrable de les experiències viscudes. El temps segurament esborra els mals moments i les propostes escèniques no reeixides, però, en canvi, fa que ens quedem a la memòria les persones, els moments i les hores d'assaig que no tornaran mai.

Precisament és aquí on rau la necessitat de continuar fent coses i de

trobar aquest esperit inconformista que per sort, val a dir-ho, també ha surat i s'ha acabat imposant en aquest difícil entrellat. Durant la pandèmia, els ateneus d'Olot han estrenat obres teatrals, tot respectant les mesures de seguretat decretades, s'han format noves companyies i hi ha qui ha fet assajos virtuals via càmera web, amb grups telemàtics de nova creació, i ha actuat davant una pantalla del telèfon o l'ordinador, amb interferències incloses. Amb tota seguretat, no ha estat el millor dels escenaris, però sí que ha estat un punt de partida necessari que no només ha servit per fer realitat alguns projectes que ara tenim l'oportunitat de veure, sinó que també ha estat l'eina principal per no caure en l'oblit ni en el desànim. És obvi que un assaig presencial no té res a veure amb un de virtual, però, en tot cas, ha esdevingut un nou horitzó que, a voltes i en el pitjor dels casos, ha servit per reinventar-se i per trobar noves formes d'apropament i de treball.

Josep Maria Miró, un dels autors més importants que tenim a casa nostra, sempre diu que el teatre és artífici i, com a tal, l'argument ha estat tan surrealista, i amb uns girs tan inesperats, que ens ha fet entendre que el teatre és una disciplina viva i que adaptar-se als canvis suposa resiliència. Com en la vida mateixa.

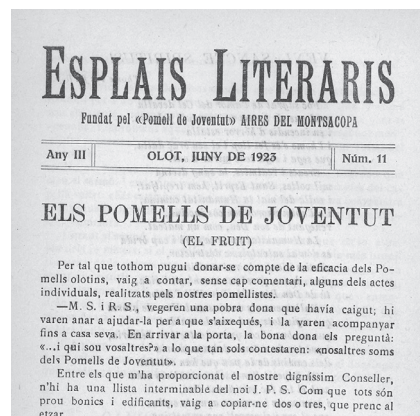
XEVI ROSSELL

Una Càpsula de Teatre

ANIVERSARI / CENTENARI DELS ESPLAIS LITERARIS

L'1 de desembre de 1921 sortia de la rotativa de la Impremta Aubert, d'Olot, el primer número del mensual *Esplais Literaris*. Naixia amb la voluntat d'actuar com a òrgan d'expressió del Pomell de Joventut Aires Literaris del Montscapça, un dels diversos pomells inspirats per Josep M. Folch i Torres que acabaven de crear-se a la ciutat. L'impulsor de la publicació era una colla de joves olotins amb inquietuds literàries que es reconeixien "impulsats per tres nobles fins: Déu, Pàtria i Literatura".

Inicialment, va aparèixer com a diari independent, però a partir del número 6 es va convertir en un suplement del setmanari *El Deber* i es va editar a la impremta olotina Bonet. Se'n van publicar 128 números en català fins a la seva desaparició, el 1933. Hi van col·laborar, en diverses etapes, destacats lletraferits locals: Ramon Bonet Paluzie, Mercè Devesa, Antoni Dot-Arxé, Josep M. Dou Camps, Jaume Gascon, M. Dolors Marfany, Ramon Pla i Coral, Rosa Sacrest, Carme Sala Giralt, Francesc Vidal Forga...

REPERTORI DE FONTS / LA DESCRIPCIÓ DEL FONTS FAMÍLIA TRINCHERIA, D'OLOT

Han finalitzat els treballs de classificació i descripció de l'important fons patrimonial Família Trincheria (ACGAX140-49), conservat a l'Arxiu Comarcal de la Garrotxa. La documentació va ingressar a l'arxiu en diferents lliuraments fets pel seu propietari, Joaquim de Trincheria Polo (Olot, 1940–Argentona, 2018): el primer, l'any 1988; l'últim, el 2017. En el moment de l'ingrés la documentació es conservava al mas la Vila, a la Vall de Bianya. L'any 2018, Ana María Domingo Torres, vídua de Joaquim de Trincheria, va lliurar un darrer plec de documents. Finalment, l'any 2019 es va signar un conveni de donació i cessió dels drets d'explotació del fons a l'Ajuntament d'Olot.

L'ACGAX posa ara a disposició dels investigadors l'inventari de la documentació a nivell d'unitat documental simple i composta, redactat per Albert Martí Arau l'any 2020. El quadre de classificació té en compte les tipologies documentals predominants i específiques de cadascun dels subfons que integren el fons patrimonial i ha respectat les intervencions arxivístiques prèvies. Cal destacar la classificació i la descripció i de la documentació del patrimoni Bertran-Pujolàs, efectuades per Pere Puigbert Duran, un professional de la matèria, entre 1847 i 1853, i la intervenció d'aquest mateix en la documentació del patrimoni Trincheria l'any 1860, probablement encomanada per Francesc Xavier de Trincheria i Bolòs. Per facilitar la recerca, també està disponible a Arxius en línia un catàleg dels pergamins que integren el fons, redactat per Xavier Puigvert i Gurt l'any 1997. Inclou la datació i el registre de 651 pergamins documentals pertanyents a les principals propietats agràries de la família, situades arreu de

la comarca de la Garrotxa (Olot, les Preses, Sant Aniol de Finestres, la Vall d'en Bas, la Vall de Bianya....) i a Sant Esteve de Llémena, Vilamallà i Mataró.

El gruix del fons documental correspon a diversos patrimonis aplegats entre els segles XVIII i XIX en mans dels Trincheria, procedents de Prats de Molló i establerts a Olot l'any 1691. Alguns d'aquests

patrimonis ja s'havien unit entre ells abans de la incorporació a les casa Trincheria: els patrimonis Salla i Tarau, de Mataró (1711); Bertran i Pujolàs (1819), i Aulina, Padrosa i Soler, aglutinats per aquest ordre entre 1710 i 1800. A més, la família Castanys havia concentrat la propietat dels patrimonis Vila (1876), Muntanyà (1882) i l'esmentat Bertran-Pujolàs (1891) amb anterioritat a la unió amb els Trincheria (1898). Aquestes unitats patrimonials prèvies al traspàs a la família Trincheria han estat considerades com a subfons propis: Bertran-Pujolàs, Vila, Muntanyà, Castanys, Salla-Tarau i Soler.

L'any 2020, un acord amb el taller olotí d'arquitectura RCR Arquitectes, el propietari actual de la finca, va facilitar la digitalització dels pergamins del mas la Vila en el fons patrimonial Família Trincheria que fan referència a aquesta masia de la Vall de Bianya. Es tracta de 50 pergamins documentals, datats entre 1266 i 1634, que permeten resseguir la història del mas Llavinà, nom originari de l'edifici conegut posteriorment com la Vila.

A més, els treballs de descripció ara acabats també han consistit en l'elaboració d'un catàleg del fons fotogràfic familiar, format per 1.992 imatges. La majoria són fotografies en paper monocrom, però també s'han conservat un daguerreotip, un ambrotip i un ferrotip. Cal destacar, d'altra banda, una curiosa sèrie d'unes dues-centes *cartes de visite*, en la qual, a part de diferents membres de la família, s'hi poden trobar retrats de personatges rellevants de l'època vinculats a Olot, com Enric Galwey, Esteve Paluzie o Marià Vayreda.

XAVIER PUIGVERT I GURT

BREVIARI

A mitjan novembre es va posar a la venda el número 28 de la revista *Les Garrotxes*, que correspon a la tardor i l'hivern del 2021.

En l'apartat d'actualitat, Marta Masó presenta el projecte cultural Ü del Bac, radicat a la Vall del Bac. En els perfils de personatges populars, hi trobem una entrevista d'Ester Carreiras a Francesca Martí, la Paquita de la merceria Tenas, d'Olot, i de Clara Pedrosa a la remeiera herbolària Paquita Costa, de Rocabrúna.

El dossier central, dedicat a fleques i pastisseries, conté tres articles sobre les fleques d'Olot, la Canya i Sant Joan les Fonts escrits per Francesc Ginabreda, Paula Núñez i Xavier Valeri, respectivament. A més, Jordi Altesa, Ramon Estéban Bochaca, Eva Güibas i Paula Núñez se centren en les fleques Can Dorca, de les Preses; Can Bataller, dels Hostalets d'en Bas; Can Casals, de Mieres, i Cal Enric, de Castellfolit de la Roca. Jordi Altesa estudia les nissagues de pastissers Callís i Corbaton, d'Olot, i Pere Cerro detalla la trajectòria de la Pastisseria Surroca, de Besalú. A més, Josep Vilar i Joan Carreres recorden els forns i els molins fariners de l'Alta Garrotxa; Laia Juez parla de l'elaboració del pa de pagès a la vall de Llémena; Marta Carbonés conversa amb Josep Arnau, de la farinera de les Planes d'Hostoles i Roger Santaló entrevista Víctor García, responsable del projecte Triticatium d'obtenció de farines de qualitat a Tortellà. Finalment, Jordi Nierga presenta les noves fornades d'elaboradors de pa en diversos indrets de la comarca.

En l'espai de patrimoni, Joan Sala ens apropa la tradició dels cavallets a la Garrotxa; Guerau Palmada estudia arquitectònicament el santuari de Santa Maria de Finestres; Xavier Puigvert repassa la història bicentenària del cementiri d'Olot i Ester Sala comenta els usos dietètics i remeiers de la figuera. En l'apartat de descoberta d'itineraris, Joaquim Agustí ens porta camí del Castellot de Falgars.

Com a memòria fotogràfica, l'arxiver Quim Roca recull algunes imatges de llibreries i quioscos.

COL·LECCIÓ LOCAL

MONOGRAFIES

ANGLADA, Albert,

Poder i diners de la jet set d'Osona i el Ripollès, el Bages, el Vallès Oriental, la Garrotxa i la seva relació amb Barcelona, Sant Quirze de Besora: [l'autor], 2020, 85 p.

Avaluació del Pla per a la inclusió i la cohesió social d'Olot 2013-2019, Olot: Consorci d'Acció Social de la Garrotxa, 2020, 169 p.

BARTOLOMÉ, José Luis,

Crim a la capella blanca i altres intrigues del caporal Nofre McCow, [s.l.]: l'autor, 2021, 120 p.

FIGUERAS, M. Dolors i JULIÀ, Josep M.,
Calidoscopi, Sant Joan les Fonts: Editorial Oliveras, 2021, 72 p.

GARCIA-ARBÓS, Salvador,

Girona. Menjars de Fires, Girona: Ajuntament de Girona, 2021, 244 p.

Pla per a la inclusió i la cohesió social d'Olot 2013-2019, Olot: Consorci d'Acció Social de la Garrotxa, 2020, 93 p.

SOLER, Tura,

El pantà maleït. Les morts de Susqueda, Barcelona: La Campana, 2021, 334 p.

SOLER, Tura,

A orillas del pantano. Los crímenes de Susqueda, Barcelona: Península, 2021, 384 p.

ARTICLES

BARTOLOMÉ, José Luis,

"Cleòpatra desmaquillada", *Auriga. Revista de Divulgació i Debat del Món Clàssic*, núm. 106, maig 2021, p. 30-37.

BARTOLOMÉ, José Luis,

"Una altra Penèlope, si us plau", *Auriga. Revista de Divulgació i De-*

bat del Món Clàssic, núm. 108, setembre 2021, p. 25-30.

BUSQUETS, Lluís,

"Llibres des de la presó i l'exili", *Revista de Catalunya*, núm. 315, juliol-setembre 2021, p. 15-52.

CASTAÑER, Margarida i MARTÍN, Javier,

"Catalunya-Barcelona. Un múltiple atzucac polític", dins Jesús BURGUENO (coord.), *La nova geografia de la Catalunya postcovid*, Barcelona: Institut d'Estudis Catalans. Societat Catalana de Geografia, 2021, p. 387-393.

GARCIA, Jordi,

"La idea de llibertat de Joan Roura-Parella durant els anys d'exili: a propòsit d'un text inèdit", dins Josep GONZÁLEZ-AGÀPITO et al. (ed.), *Pedagogies de la democràcia i la resistència a l'Europa del segle XX i fins avui. Actes del Col·loqui Internacional Heloise*, Barcelona: Institut d'Estudis Catalans. Secció de Filosofia i Ciències Socials, 2021, p. 151-154.

GELIS, Pere,

"Camins i viatges de principis del segle XX a les altes valls del Fluvià i el Brugent (V): D'Olot a Vic pel Grau i la Rotllada", *Puigsacalm*, núm. 151, octubre-desembre 2021, p. 9-11.

GIRONA, Ramon,

"El tiempo, la vejez y la memoria en el cine catalán reciente", dins Barbara ZECCHI et al. (ed.), *Envejecimientos y cines ibéricos*, València: Tirant Lo Blanch, 2021, p. 459-481.

MARTÍ, Laia,

"Oficis i establiments antics de Sant Esteve d'en Bas: Mobles i fusteria Bas", *Puigsacalm*, núm. 151, octubre-desembre 2021, p. 6-8.

MERINO, Imma,

"Naturalisme misteriós, emoció soterrada [Ryusuke Hamaguchi]", *L'Avenç*, núm. 484, novembre 2021, p. 68-70.

MONTURIOL, Toni i PUJOLÀS, Magda,

"Sobre vint-i-quatre cartells (+1)", dins *Ens va fer Alex Gifreu. Vint-*

i-quatre cartells per a la Fira del formatge de Lladó, Girona: Úrsula Llibres, 2021, p. 14-17.

MURLÀ, Josep,

"Fossars garrotxins: El cementiri de Tortellà", *La Comarca d'Olot*, núm. 2095, 28 octubre 2021, p. 64-67.

MURLÀ, Josep,

"En recordança de Pere Madrenys", *La Comarca d'Olot*, núm. 2095, 11 novembre 2021, p. 66.

PALLÀS, Xavier,

"Llorenç Llongarriu, l'últim campaner de Joanetes", *Puigsacalm*, núm. 151, octubre-desembre 2021, p. 16-17.

REIXACH, Albert,

"Private Banking and Financial Networks in the Crown of Aragon during the Fourteenth Century", *Research in Economic History*, vol. 37, 2021, p. 129-168.

STRAUCH, Yannick,

"Un comte pour évêque: l'accension de Miron III de Besalú au siège de Gérone en 970/971", *Revue Belge de Philologie et d'Histoire*, vol. 97/2, 2019, p. 305-324.

VILA-SUBIRÓS, Josep i PÈLACH, Albert,

"Els paisatges, la biodiversitat i la conservació de la natura", dins Jesús BURGUEÑO (coord.), *La nova geografia de la Catalunya postcovid*, Barcelona: Institut d'Estudis Catalans. Societat Catalana de Geografia, 2021, p. 267-280.

TEXTOS ELECTRÒNICS

ALEMANY, Sílvia,

"Recollint garbes (1918), de Josep Berga i Boada", *12 mesos, 12 obres. Museu d'Art de Girona*, 440 (agost 2021). [en línia]. Disponible a: <<https://museuart.cat/exposicions/un-mes-una-obra/>>

GÓMEZ, Rafael Luis,

"Banderí o guió de Santa Pau (s. XVI)", *12 mesos, 12 obres. Museu d'Art de Girona*, 442 (octubre 2021). [en línia]. Disponible a: <<https://museuart.cat/exposicions/un-mes-una-obra/>>

JOAN BARNADAS (joan.barnadas@gmail.com)

El Moviment #MeToo ha servit per descobrir que hi ha molts més homes del que ens pensàvem que s'aprofiten de la seva posició social i laboral per obtenir favors sexuals dels seus subordinats. També ha servit per constatar que la falta de confiança en els tribunals que haurien d'administrar justícia és pràcticament universal. Ningú, enlloc, ho denunciava. Encara que hi ha excepcions.

A la nostra comarca es va denunciar un d'aquests episodis d'abús de poder, just en un moment que el govern de la Generalitat intentava implantar un nou sistema judicial d'arrel popular, que tingués la confiança de la ciutadania. Durant el judici contra els instigadors de la revolta popular del poble de Sant Jaume de Llierca contra els membres del seu Comitè de Milícies Antifeixistes, que havia tingut lloc el 13 d'octubre de 1936, una testimoni de la defensa, Carme Font, va denunciar que un dels principals dirigents del comitè, el delegat de Defensa Francesc Roca Masós, exigia favors sexuals a les filles i esposes dels veïns de dretes. Astorat pel que sentia, el president del Tribunal Popular de Girona va aturar immediatament el judici i els jutges es van traslladar a Sant Jaume de Llierca per recollir-ne més testimonis. Atès que tres dones més "confirmaren l'acusació feta per la primera i digueren que elles també foren requerides pel conseller de Defensa del poble, per tal que s'avinguessin a permetre abusos deshonestos de caràcter sexual amb aquest, prometen-los-hi que així salvarien la vida dels seus familiars, que havien d'ésser condemnats a mort i que ell com a conseller de defensa era l'únic que podia evitar-ho", el tribunal va fer detenir els membres de l'antic comitè, molts dels quals aleshores eren consellers del Consell Municipal.

Com passa ara, la premsa afí als acusats no va tenir una actitud gens exemplar. El diari portaveu del POUM a Giro-

na, *L'Espurna*, va exigir l'alliberament immediat dels detinguts amb el feble argument que el Tribunal Popular només era competent per perseguir delictes feixistes i contrarevolucionaris. El diari de capçalera del partit, *La Batalla*, va publicar un dur article editorial on feia greus acusacions contra el Tribunal Popular, sense explicar en cap moment els fets ocorreguts. Per a més inri, el fiscal del tribunal, un representant de la CNT, es va negar a acusar els detinguts "car els revolucionaris conscients saben bé el paper decisiu que en els primers temps del moviment revolucionari jugaren els Comitès dels pobles, nascuts de les entranyes de la classe treballadora". La resposta del president del Tribunal va ser inequívoca: "el Tribunal Popular, vetllant per la moral i la dignitat revolucionària arribarà a totes les mesures per extremes que siguin, no subjectant-se a cap mena de maniobra política". El judici es va celebrar el 30 de març de 1937, però va passar sense pena ni glòria. Cap diari se'n va fer ressò. Per tant, no coneixem la sentència, tot i que devia ser absolutòria per a la majoria, donat que només el conseller de Defensa va quedar fora del nou Consell Municipal. Per celebrar-ho, el POUM va organitzar a Poble de Llierca un multitudinari acte d'homenatge "als camarades del Comitè Antifeixista". Hi van parlar els dirigents gironins Miquel Gayolà i Joan Quer; la delegada del secretariat femení Antònia Adroher i l'olotí Llorenç Sala. Des de Girona es van organitzar autobusos per assegurar el ple.

La trajectòria d'aquests revolucionaris va durar pocs mesos més: el 2 de novembre, gràcies a les investigacions del jutge especial de Cementiris Clandestins, Josep M. Bertran de Quintana, gairebé tots els membres d'aquell comitè van ser empresonats, acusats de ser els autors o inductors de l'homicidi dels germans Deu Pinós, d'Olot.

UN TOC AMB EL PEHOC / ARRIBAR I MOLDRE, A LA VALL D'EN BAS

El proverbi diu que "el primer d'arribar al molí, és el primer de moldre". Aquesta dita, aplicada en qualsevol altra situació de la vida, porta a una reflexió tan antiga com evident: qui obre camí és qui decideix el rumb i també qui en podrà recollir els fruits més d'hora. Per això, seguint l'aigua de la séquia i passant la història sota moles, el Patronat d'Estudis Històrics d'Olot i Comarca ha arribat primer.

Fins avui, era notori el deute que els investigadors teníem amb l'estudi dels aprofitaments de l'aigua a la nostra comarca. La Garrotxa ha estat sempre una regió humida, amb una pluviositat i fertilitat de la terra gairebé mítiques. És lògic que aquesta circumstància natural, combinada amb l'activitat humana, hagi generat la construcció de múltiples infraestructures, integrades en el paisatge de pobles, masies i camps, així com una memòria viva que cada dia es perd una mica més. A banda de séquies, recs, pous i fonts, l'element estrella de l'aprofitament de l'energia hidràulica eren els molins. Com arreu, la majoria de molins. Com arreu, la majoria de molins eren fariners, però a la comarca n'hem documentat de serradors, drapers... i fins i tot xocolaters!

Al llarg dels segles, la màxima concentració de molins de la Garrotxa es va produir a la Vall d'en Bas. És més: segons el cens industrial de 1864, la Vall era la zona amb més activitat molinera de la província de Girona. La dada concorda

perfectament amb la xifra astronòmica de 43 molins localitzats en aquest municipi entre els segles XIII i XX, concentrats sobretot en les conques del Fluvià, la riera de Joanetes i el Gurn. Alguns encara són visibles avui, sovint amb la bassa i part dels aparells, però la majoria s'han transformat, estan en ruïnes o directament han quasi desaparegut. En qualsevol cas, la quantitat i la varietat de molins d'ells feien urgent

un procés de recerca i l'inventari tant dels molins com de tots els elements relacionats amb aquests.

Per fer-ho, han calgut quatre anys d'investigació d'un equip d'experts i el suport essencial de l'Institut Ramon Muntaner i l'Ajuntament de la Vall d'en Bas; però també la complicitat de veïns i veïnes, i l'ajuda inestimable del Grup Excursionista Cultural i Alpinista de Sant Esteve d'En Bas. Aprofitant la reedició del seu mapa topogràfic 1:15.000, hem pogut incorporar el nom de desenes de molins ressenyats en aquest llibre. Alhora, alguns membres del GECA s'han adherit a la redacció d'aquest volum, formant un equip interdisciplinari amb historiadors i arqueòlegs, de manera que s'ha pogut abordar l'estudi des de molts punts de vista.

(Pròleg al llibre *La cultura de l'aigua a la Vall d'en Bas* [2021]).

MIQUEL ÀNGEL FUMANAL PAGÈS
President del PEHOC

Aquest mes de novembre, Faberllull Olot ha organitzat una residència relacionada amb els drets lingüístics amb participants que representen realitats lingüístiques molt diverses, com l'índia, la italiana, l'escocesa, la catalana o el paper de comunitats lingüístiques com les de Nigèria. Són persones que provenen de disciplines molt diverses (l'art, el cinema, la lingüística, la medicina, l'ensenyament, la literatura...), però els uneix la defensa de la diversitat i la promoció especialment de col·lectius lingüístics minoritzats o minoritaris d'arreu del món.

És per això que en aquest article ens centrarem en el cas català, concretament en la vulneració continuada, i cada cop més freqüent, dels drets lingüístics, reflectida en les queixes o denúncies que els parlants fan sobre l'ús de la llengua en contextos públics. D'uns anys ençà, s'ha pogut constatar un augment de denúncies a les xarxes i en els mitjans sobre l'incompliment de drets lingüístics de la població catalanoparlant, des del canvi de llengua a les classes universitàries, a la menystinguda immersió lingüística –sobretot a l'ensenyament secundari– o la falta d'atenció en català en organismes i serveis, fins a arribar a la discriminació explícita per motiu de llengua (a Catalunya, però sobretot a València i a les Illes Balears).

Podem constatar que la majoria de persones trien les xarxes socials, més que no pas els canals oficials, per denunciar públicament aquestes situacions, perquè, segons les dades de l'Informe de la Direcció General de Política Lingüística de la Generalitat de Catalunya del 2019, de les 4.681 atencions al públic, només 117 estaven relacionades amb la manca d'ús del català. Per tant, observem una gran desproporció entre el soroll d'aquest tema a les xarxes i la presentació de queixes en l'àmbit institucional, cosa que ens hauria de fer reflexionar sobre per què els canals més oficials no són els més utilitzats: els parlants els veuen poc eficaços?, no els coneixen prou?, pensen que són lents?, creuen que no són propers?

Aquesta situació de ressò i denúncia, que implica un

grau de consciència important dels parlants sobre la seva llengua, té una altra cara que no s'ajusta a aquestes reivindicacions: l'ús cada cop menys habitual del català. Mentre ens queixem que a l'escola cada vegada hi ha més presència del castellà, per què som els primers a canviar de llengua davant d'algué que no té el català com a llengua habitual i que potser l'entén però no el parla? Ens queixem que la carta del restaurant no és en català, però si el cambrer parla en castellà, per què som els primers a canviar de llengua sense ni tan sols preguntar-li si l'entén? L'explicació d'aquest fenomen deu raure, entre altres coses, en la por de ser titllats de supremacistes o intolerants, però només gràcies a una mica hi trobaríem altres arguments de pes: submissió lingüística, reproducció inconscient d'uns patrons vistos a casa, categorització de llengües, etc.

Tot plegat ens porta al moll de l'os de l'assumpte: la dicotomia entre coneixement i ús del català. Mentre que el coneixement de la llengua assoleix fites importants en la població, l'ús davalla. Dit d'una manera més casolana: tenim la façana del bloc neta i ben pintada, però ens falta escombrar a dins de casa.

És evident que les administracions han de fer complir la legislació lingüística, i que cal protegir els drets lingüístics de la població catalanoparlant; és evident que les institucions han de vetllar pel prestigi i l'ús de la llengua i que cal posar el focus en alguns àmbits (el sector audiovisual, la justícia, l'ensenyament, l'àmbit laboral, etc.), però també és clar que la llengua la fan els parlants i que no es pot repicar i anar a la processó. Cal portar aquestes reivindicacions necessàries i legítimes a la realitat quotidiana, als usos lingüístics de cada dia, i fer veure que el català és i ha de ser una llengua necessària per viure aquí.

I això s'ha d'aconseguir amb dos fronts alhora: que les administracions catalanes vetllin per fer complir la llei i que els parlants ho acompanyem amb les nostres actituds diàries.

Enraonem-ho?

ELS NOMS DE LA TERRA / FREDOR SENSATA

XAVIER PUIGVERT I GURT

És un perill que els recaptadors de topònims siguem massa atrevits. Quan ens deixem anar, acabem comprant a l'engròs i sobrevalorant el valor creditici d'un nom qualsevol. Com a resultat, una caiguda en picat del benefici.

Un dels casos locals més evidents d'excés de confiança inversora en toponímia és el que va exercir Francesc Carreras i Candi durant la llunyana tardor de 1916. Entusiasmats després de trepitjar molts racons de la comarca, aquest historiador i excursionista va voler fer “una senzilla relació de les principals vies romanes que havem reconegut als voltants d'Olot”. La senzilla aparent de l'esforç contrastava amb el mètode utilitzat per defensar la seva identificació: l'aprofitament de qualsevol paraula fossilitzada en forma de topònim (*carrera*, *cors*, *erola*, *empedrat*, *vedruna*) per relacionar-la amb l'existència d'hipotètiques vies de pas importants. I si eren importants, evidentment, havien de ser creades per Roma. De tots els topònims forçats a dir el que no deien, els més sorprenents són *Fredera* i *Fontfreda*. Carreras i Candi els interpretava com a evolucions del llatí tardà *VEREDA*, ‘camí’, perquè partia de la idea que “s'ha transmutat en moltes ocasions en *Freda*, de la qual és diminutiu *Fredera*

o *Veredera*”. Tot plegat, agosarat però no impossible, perquè *palafre* sí que s'ha originat en *PARAVEREDUS*, ‘cavall de posta o de correu’.

Ara bé, que la proposta no sigui eixelebrada no vol dir que sigui assenyada. L'opció que els topònims tinguin relació amb la fredor i no amb camins sembla més tangible i lògica. A Sant Feliu de Pallerols, *la Fredera*, documentada el 1342, era un lloc enclotat i bac on el 1516 s'hi va fer una capella en honor de Sant Sebastià, que li va canviar el nom. A Sant Joan les Fonts, *la Fontfreda* que presta el nom a una masia des del segle XII és una surgència natural situada a tocar del *mas Peracaula*. Potser es volia remarcar el contrast de temperatura entre fred i calda en poc espai. Si l'hagués conegut, potser l'historiador barceloní també hauria inclòs *Montfred* –encara es documenta així el 1422–, a la zona de Fontpobra, a la part més obaga de la Cot, entre els indicadors de traces imperials romanes.

En definitiva, cal exigir una mica més de congruència a les propostes etimològiques que, temeràriament, ens atrevim a acreditar i dur a la impremta. No es poden comprar a qualsevol preu.

EMILI BASSOLS I ISAMAT

El Premi Ramon Margalef és un dels guardons de més rellevància internacional dels que concedeix la Generalitat de Catalunya. Honora la figura de Ramon Margalef i López (Barcelona, 1919-2004), eminent científic català que va treballar en els camps de la limnologia, l'oceanografia i l'ecologia, aquí a Catalunya i en diversos països del món. Margalef alternava la seva tasca científica –era un treballador incansable– amb la docència a la facultat de Biologia de la Universitat de Barcelona (UB). Segons afirmen aquells que van ser-ne privilegiats alumnes, cadascuna de les seves classes esdevenia una lliçó magistral d'ecologia. Tanta saviesa havia de crear escola i a Catalunya tenim prestigiosos ecòlegs que han seguit la senda marcada per Margalef, una senda per la qual no es pot transitar sense deixar d'aportar a cada pas altes dosis de inquietud, esforç i constància. Entre els alumnes que van passar per l'aula del doctor Margalef, seguint la seva estela, hi ha un olotí: es tracta de Jordi Bascompte i Sacrest (Olot, 1967), un dels ecòlegs catalans que compta amb una major projecció i reconeixement internacional. Aquests dies, Jordi Bascompte està d'actualitat perquè els membres del jurat del XVII Premi Ramon Margalef han reconegut la seva brillant trajectòria professional i, després de valorar les

trenta-tres candidatures presentades, han decidit atorgar-li el premi en l'edició d'enguany. Jordi Bascompte ha desenvolupat la tasca investigadora a la Universitat de Califòrnia i a la Universitat de Zurich, on actualment és catedràtic de biologia evolutiva. Entremig, va ocupar la plaça de professor d'investigació a l'Estació Biològica de Doñana, que depèn del Consell Superior d'Investigacions Científiques (CSIC). El seu àmbit d'estudi és la biodiversitat, un concepte que podríem definir de manera simplificada com la diversitat d'organismes o formes de vida que viuen en un determinat espai en un moment concret. Però Jordi Bascompte ha anat molt més enllà, perquè ha penetrat dins les comunitats naturals i, deixant de banda les clàssiques teories de les relacions de competència interespecífica pels recursos i de lluita per la supervivència en la relació depredador-presa, ha estudiat i ha intentat entendre aquelles interaccions que aporten beneficis mutus entre plantes i animals. Amb altres paraules, per estudiar la història evolutiva de les plantes cal estudiar també la història evolutiva dels animals. Aquesta línia de recerca li ha permès definir lleis generals sobre com aquestes relacions, que teixeixen veritables xarxes ecològiques complexes, acaben configurant el que ell anomena "l'arquitectura de la biodiversitat". Un àmbit de recerca apassionant i, avui, més necessari que mai, si tenim en compte la greu erosió que pateix la biodiversitat del nostre planeta.

En un parell d'ocasions ens hem posat en contacte amb Jordi Bascompte per convidar-lo a participar en el Cicle dels Grans Interrogants de la Ciència, però els compromisos professionals i personals no li han permès desplaçar-se fins a Olot. Esperem que a la tercera vagi la vençuda i que en alguna de les properes edicions d'aquest cicle puguem gaudir d'una conferència seva explicant als seus veïns i veïnes d'Olot les relacions ocultes i les estratègies de col·laboració beneficiosa que es donen entre espècies, sovint invisibles als ulls humans, que sustenten la fràgil biodiversitat del nostre planeta.

DIBUIXOS AMB EL COMPONEDOR / UN GARROTXÍ PELS CAMINS D'EUROPA

DOMÈNEC MOLI

Corria el mes d'octubre de l'any 1982 quan aparegué el número cinc de, per a aquest faulista, la inoblidable revista *Gra de Fajol*. I en les seves pàgines, un llarg article firmat per un garrotxí que va tenir una vida que li va permetre ser testimoni dels esdeveniments més transcendents que va produir l'Europa del segle XX. Una revista inoblidable, no solament per l'acurada maquetatge i pel contingut, sinó per l'equip humà que la va fer possible a base de voluntat, il·lusió i moltes hores. Unes hores en les quals la matinada sorprenia el grup enganxant els papers que vomitava la fotocomponedora, precursora dels ordinadors actuals. Precisament, aquestes llargues nits varen fonamentar una ferma amistat del faulista amb un grup de joves olotins preparats per lluitar per la cultura de la llibertat, que semblava, per aquells anys, que es podria conquerir.

Tornant al senyor Jaume Gascon i Rodà, havia nascut el 1908 a Sant Feliu de Pallerols. A la nostra ciutat se'l recorda de quan exercia de professor del Col·legi Municipal de Segona Ensenyança d'Olot, constituït el 1931. El 1934, una nova disposició en el món de l'ensenyament el va obligar a abandonar la ciutat. L'any 1935 es traslladà a Alemanya, on va viure tota la moguda nazi que orquestrà Hitler. També va

ser testimoni dels famosos Jocs Olímpics de 1936 a Berlín. Cal explicar que, a part de la seva feina de professor, l'any 1928 havia iniciat a París un interessant camí dins del periodisme, en un temps en què no existia la carrera i només calia tenir vocació. Va conèixer i tractar personatges com Jaume Miravittles, Rafel Ramis, Carles Soldevila i molts altres d'aquella generació irreplicable d'intel·lectuals catalans. Col·laborà especialment en dues publicacions barcelonines de l'àmbit d'Esquerra Republicana de Catalunya: *L'Opinió* i *La Rambla*. Més tard ho faria a *Esplais Literaris*, d'Olot, i a la revista infantil *Patufet*. Les seves conviccions, clarament oposades a les doctrines de l'Adolf i en Paco, i favorables a la democràcia, la gran enemiga de la dictadura, el portarien dos anys i mig a la presó, a la Corunya. Quan va tenir la sort de sortir d'on tants d'altres hi deixaren la vida, s'establí a Girona, on va exercir de traductor jurat d'anglès, alemany i francès. En la seva estada a París, Gascon va tractar i conèixer Lluís Companys, abans que fos assassinat. Va morir a Girona l'any 2005.

Quan va venir a Olot, el faulista hi va tenir una llarga conversa. Gascon, en un moment donat, li va dir: "Tot ho vaig escriure amb una ploma de vidre. Encara la conservo".

Vaig conèixer en Pep Catà i Tur (1948-2021) ara fa 32 o 33 anys, just el dia del meu debut en el Consell Nacional d'Esquerra Republicana de Catalunya (ERC). Em va venir a trobar pocs minuts després que, enmig de l'informe de gestió, el secretari general del meu nou partit, l'olotí Joan Hortalà, em fes aixecar de la cadira i expliqués al centenar llarg de representants territorials que, tot i la meua joventut, havia aconseguit sortir elegit regidor a la difícil plaça convergent d'Olot. Xarmallut i simpàtic com era, Hortalà em va augurar un gran futur polític ("vigileu amb aquest!") i ho va amanir amb una anècdota personal que, a parer seu, justificava l'advertència. Va explicar que ell, de petit, havia jugat a fer misses amb el meu pare i el meu oncle en un altar de joguina que tenia la meua família; ell volia fer de papa de Roma, però el meu pare, que feia de capellà oficiant, només li va deixar fer d'escolà. Entre avergonyit i compungit, em vaig refugiar en un raconet del bar de la seu del partit i en Pep em va venir a rescatar. Amb el seu to amable, atent i respectuós, va mirar de distreure'm explicant que el seu primer destí com a professor d'història havia estat l'Institut Montsacopa d'Olot (1971-1973); que s'hi va trobar tan bé, que havia decidit quedar-s'hi a viure, però a la seva companya, la Fina, li va sortir una bona feina al cap i casal i havien hagut d'anar-se'n. Algun dia hi volia tornar, a Olot.

En Pep era el president del Casal de la Vila de Gràcia; per tant, un pes pesat de l'estructura territorial del partit. En el Consell Nacional se solia situar a prop del nostre petit grup de joves "colomins" o entre el més ampli grup dels "barreristes". Això el feia un aliat potencial de la nostra causa, que no era altra que ERC sortís del govern de Jordi Pujol, on Hortalà era conseller d'Indústria, i es transformés en un par-

tit d'esquerres i independentista. Però en Pep era tan bonhomí, tan contrari a les disputes, tan partidari de l'entesa, tan moderat en les formes, tan ponderat en les seves opinions, que fins al Congrés de Lleida de 1989 no ens va quedar clar si estaria al costat del canvi. Però hi va ser. En Pep era d'esquerres, republicà i independentista. Un home de partit, no de sector; un militant actiu, no un aspirant a càrrec.

Quan vaig deixar la primera línia política, a les acaballes del segle passat, no vam perdre el contacte perquè en Pep i la Fina sovint feien estades a l'Hostal Sant Bernat i ens vèiem per xerrar del partit i de la vida en general. Érem companys. Tanmateix, la nostra relació va fer un tomb quan em vaig assabentar que, a més de fer de director de l'IES Barri Besòs, de Barcelona, també feia recerca històrica sobre l'època moderna. Me'n vaig assabentar un onze de setembre al Fossar de les Moreres, quan em vaig refugiar dels nostres radicals al local del Memorial 1714, que ell promovia. En Pep era membre de la Societat d'Estudis Històrics de l'Institut d'Estudis Catalans, del Centre Català d'Història i, des d'abans d'instal·lar-se a Olot, del Patronat d'Estudis Històrics d'Olot i Comarca (PEHOC). A partir d'aquell dia, en Pep es va convertir en el meu principal assessor historiogràfic. Ell era qui llegia abans que ningú els meus treballs de recerca, qui els corregia i qui feia aportacions sempre constructives que milloraven l'original i ajudaven a fer-lo més entenedor. El trobaré molt a faltar.

Quan en Pep i la Fina es van jubilar, es van instal·lar a Olot. I aquí, en Pep devia començar a redactar les seves memòries. *De la llarga nit a l'albada (1948-1971). Records d'un noi del Raval de Barcelona* (2018), n'és la primera entrega. Esperem que el seu amic i director de Dalmau Editors en tinguí més entregues. Com no podia ser d'una altra manera, vista la seva trajectòria vital, en Pep es va afiliar al Casal d'Olot d'ERC, i es va transformar en el company més fidel dels regidors del partit i en el més fervent defensor de les seves polítiques. També es va incorporar a la Junta del PEHOC, des d'on va col·laborar en l'organització de les escoles d'estiu, va comissariar l'exposició de la Guerra del Francès i va participar en la commemoració del centenari del Centre Obrer. Ara, ell i jo teníem entre mans organitzar un acte per commemorar el 90è aniversari

de la formació del nostre partit; però una malastruga falta d'atenció mèdica se l'ha endut abans d'hora i per sempre. Per sort, als amics ens en queda un molt bon record, i als interessats en el coneixement del nostre passat, el fruit de la seva recerca, resumida en una colla de llibres que va escriure a quatre mans amb el seu amic i company d'institut, Toni Muñoz, també traspasat abans d'hora: *Repressió borbònica i resistència catalana (1714-1736)* (2005), *Absolutisme contra pactisme. La Ciutadella de Barcelona (1640-1704)* (2008), *25 presos polítics del 1714* (2011) i *Ambaixadors catalans a Madrid. Els inicis de la guerra de separació (1640-1641)* (2015).

JOAN BARNADAS

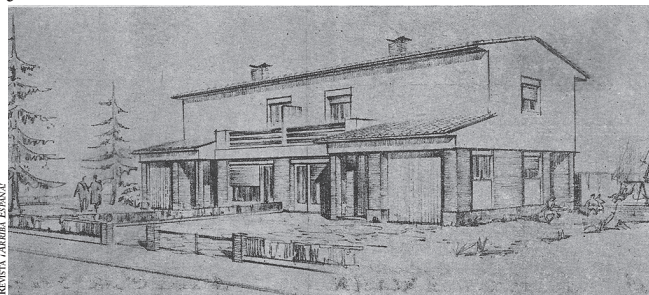
BREVIARI

El dia 16 de novembre va tenir lloc, a l'Arxiu Comarcal de la Garrotxa, l'acte de proclamació del guanyador de la **Beca Ernest Lluch de Ciències Socials i Humanes 2021**, que convoca l'Institut Municipal de Cultura d'Olot. La guanyadora va ser Lurdes Masmitjà Millastre (Begudà, Sant Joan les Fonts, 1976), amb el projecte *Sodomites, invertits i 'tortilleres'. La repressió de l'homosexualitat a la Garrotxa durant el règim franquista*. El projecte se centra en l'estudi del control social i la repressió de les conductes morals i sexuals dissidents a la comarca durant el període de la Dictadura de Francisco Franco (1939-1975).

...

En el mateix acte es va fer públic el nom del guanyador de la **Beca Oriol de Bolòs de Ciències Naturals 2021**. En aquest apartat, el projecte escollit va ser *Biofilms fluvials a l'Alta Garrotxa. Caracterització i seguiment dels biofilms i l'efecte de la pressió antròpica als gorgs de l'Alta Garrotxa*, de Noemí Segura Solé (Terrassa, 1980). L'autora vol mesurar els efectes que causa l'afluència de banyistes als gorgs garrotxins a partir de l'obtenció de mostres mensuals als cursos fluvials d'Oix, Sales de Llierca i Sadernes. S'analitzarà la presència de *Rivularia sp*, un cianobacteri indicador de la qualitat de l'aigua i es mesurarà el pendent, el cabal i el substrat geològic dels diferents punts d'anàlisi, així com les espècies de vegetació de ribera.

JOAN TRESSERRAS

Aquesta vivència és per deixar constància de perquè el grup d'habitatges de protecció oficial promogut per l'extingit Patronat Provincial de la Vivenda a la falda de Batet, per sobre de l'avinguda de Sant Jordi, porta el nom de Benavent. No hi ha cap normativa que determini com s'ha de batejar una promoció immobiliària i se sol deixar a criteri dels promotors, i aquest criteri varia segons si la promoció és pública o privada. La primera tendeix a buscar el nom en la toponímia del lloc, mentre que la segona ho fa si el lloc ja ha adquirit una plusvàlua en el desenvolupament urbà, si no tendeix a un nom de clar impacte comercial, pensat sobretot per al tipus de públic al qual va dirigida. Cap d'aquests supòsits es donà en el grup Benavent. Simplement, fou el nom suggerit per la propietària i venedora dels terrenys on tingué lloc la primera fase del conjunt. Aquesta senyora, barcelonina, feia estades al mas Cabreró, al camí que va del darrere del Parc Nou a l'avinguda de Sant Jordi. Fou allà on la vaig conèixer. Era amable i espavilada, i els terrenys eren de la seva família que vivia a Barcelona. Però ella portà la gestió de la compravenda i va manifestar que li plauria que el grup d'habitatges portés el nom de la família, que era Benavent, en aquells moments fabricants de les cuines de gas Benavent. Donades les facilitats del tracte i que era un nom neutre, sense contraindicacions i d'una fonètica fàcil, no hi va haver cap problema perquè fos batejat així. Com és habitual, una vegada feta i entregada la urbanització a l'Ajuntament,

aquest procedí a donar noms a cada carrer. Els escollits foren els dels volcans comarcals i així tenim els carrers dels volcans de Pedra Aguda, del Puig Subià, de les Artigues Roges, del Puig de Martinyà, del Croscat, de l'Estany, del Clot Rosat, del Puigsafont, del Puig Rodó... Crec que fou un encert: són noms molt nostrats, didàctics i que, si Déu vol, perduraran.

Són noms que, pel seu significat i perquè són carrers allunyats del centre neuràlgic de la ciutat, no corren el perill de ser batejats de nou per les vel·leïtats de les autoritats de torn, segons bufi el moment polític. Una pràctica que trobo improcedent perquè desvirtua un fet urbà, consolidat per la tradició i el pragmatisme, que enfosqueix els orígens i, per la seva mateixa lògica, predestinat a un nou canvi. Cal només refrescar la memòria i pensar en els canvis soferts al llarg del temps en els noms donats a la nostra plaça Major, el carrer Major, el dels Sastres i un llarg etcètera. Crec que seria una bona lliçó, per a la història local, recollir-los.

En el moment d'escriure aquestes ratlles, em ve a la memòria un article publicat fa una pila d'anys a *La Codorniz*, de bon tros la publicació satírica més llegida a la postguerra malgrat els períodes de silenci obligat imposats per la censura. Hi col·laboraren artistes de la talla de Mingote, Azcona, Berlanga, Gila, Tono, Forges... que han marcat una època en l'humor del país. L'article esmentat feia referència als obligats canvis de nom soferts a totes les places i vies d'Espanya després de la guerra, tots els noms que poguessin tenir un cert tuf d'interès contrari al pensament dels guanyadors. Tant se val que els nous noms, òbviament, tinguessin la mateixa càrrega política, però de signe contrari. No cal dir que avui dia ja tornen a estar canviats. En el text es proposava, en sentit humorístic, que amb els successius canvis polítics i perquè els veïns sabessin sempre a quin topant urbà es feia referència, es mantingués el nom i només es canviés l'adjectiu. A tall d'exemple: on posava *plaça del Gloriós General X*, canviar-ho per la *plaça del Malparit General X*. Era una proposta que, evidentment, no va prosperar. Què hi farem!

ME'N RECORDO / 69

(En uns temps en què el present vol noquejar el passat i el futur, quin encàrrec més difícil, necessari i engrescador el que se'm planteja aquí. Vinga, som-hi, a raig.) Recordo haver entrat a un col·legi vetust, fosc i amb dues portes, i tornar al curs següent a un col·legi acabat de pintar, lluminós i amb una entrada amb dues columnes que ni la Casa Blanca. Recordo els herbaris de la senyoreta Bonet i el senyor Planes pintant el gripau volador –la nostra mascota– al centre de la pista de bàsquet. Recordo un conat de vaga a 6è (vam pujar sobre les taules) i que va acabar quan va arribar la mestra i ens va dir que baixéssim de les taules (la vaga d'estudiants més curta de la història). Recordo les coques de llardons amb més pinyons que ara, el Parc Nou molt més gran que el veig ara (però amb unes oques, això sí, amb idèntica mala llet). Recordo que l'actual plaça dels Gegants a casa era la “plaça dels

coloms”. Recordo que a l'hotel Montsacopa hi va fer nit na Marta Sánchez. Recordo que la plaça Clarà era la “plaça dels mosquits” i que sempre estava en obres, igual que el teatre. Recordo agafar cada dia la lletera de litre i anar a can Caritat, a la carretera de Santa Pau, on m'esperava la Rosa o el seu marit amb les mesures (i més avall, al costat de can Russet, recollir els col·leccionables a la Llibreria Faro, els dissabtes). Recordo guixar una pista de tennis al carrer, jugar-hi amb els veïns i haver de parar de tant en tant quan els camions arribaven per carregar les llonganisses de ca l'Oiveras. Recordo que el meu carrer era la frontera d'Olot i que tot eren horts. Recordo unes eleccions en què vam haver de fer un treball i vam entrevistar l'alcalde Macias amb un micròfon de plàstic blau, guanyat probablement a una tómbola. Recordo que vam clavar un duro amb silicona al terra de la biblio-

teca (ara escola de música) i que vam riure molt. Recordo anar el dilluns al Firal amb la meua mare i veure un paradista que tocava la trompeta, un tal Piella. Recordo que en l'adolescència passejàvem (no més de quatre carrers, una i altra vegada). Recordo un bro-mós ultramarins al carrer de Sant Pere Màrtir on vam comprar uns quintos, quan encara teníem la veu força aflautada, i fer cua a la croissanteria Llach. Recordo els assajos de teatre al gimnàs de l'institut, amb en Pep Mora, com la felicitat absoluta. Recordo, és clar, la visita dels Globetrotters, el Torrebruno a la taquilla del circ, les màscares trista i somrient del Cine Núria, l'aforament impossible del bar La Cova, la veu estentòria d'en Mac al pavelló (en contrast amb les maneres silencioses d'en Pep del bar) i milers de coses més... (Però ja he superat els 2.600 espais. Visca Olot, estimats!).

MIQUEL-ÀNGEL CODES LUNA